

Heykəltaraş ömrü

Ömrünün axır çağları idi. Heykəltaraş vaxtını emalatxanasında keçirirdi. Yaşı səksən yeddiyə yetmişdi. Ötən illərini boşuna keçirməmişdi. Həyatın kədərini, sıxıntılarını da, sevincini, firavanlığını da çox görmüşdü. Gəncliyi kimi sağlamlığı da ona etibarsız çıxmışdı. Ürəyi sözlünə baxmırdı. Ayaqlarının taqəti heykəltaraşı tərkdirdi. Ancaq qəlbindəki yaşamaq eşqinə, sevincinə qocalığın gücü yetməmişdi.

Xəyalında, xatirələrində o qədər simalar qalırdı ki... Əksəriyyətinin adı artıq tarixə düşmüşdü. Elm, mədəniyyət və incəsənətin müxtəlif sahələrində misilsiz xidmətləri olan həmin şəxsiyyətlərlə o, dostluq, yoldaşlıq etmişdi.

Üzündən gülüşü heç əskik olmasa da, baxışlarında arabir kədər kölgələndirdi. Bir vaxtlar həmsöhbətim olan Azərbaycan heykəltaraşlıq məktəbinin əsas simalarından biri, Xalq rəssamı Cəlal Qaryağdı söhbətə çox uzaqdan başlamışdı...

Hafizəsindən silinməyən, kimsəyə bənzəməyən qadın...

Ömrünün ilk illərini Şuşada yaşamışdı. Onlara Qaryağdı oğulları deyirdilər. Babası İsmayıl Şuşada Qaryağdı deyirmişlər. Bu barədə müxtəlif əhvalatlar söylənilib. Cəlal Qaryağdıoğlu deyirdi ki, babam qardan, soyuqdan qorxarmış. Qar yağmağa başlayanda bayıra çıxmaq istəməmiş. Deyirmişlər: "Nə olub, ay İsmayıl, qar yağdı?" Şuşalılar İsmayılın oğlanlarına da Qaryağdıoğulları deyiblər. Beləcə, Qaryağdı onların soyadına çevrilib. Sonralar İsmayıl babanın oğlanlarından biri - xanəndə Cabbar bu soyadı bütün Azərbaycanda tanıdıb.

Cəlal Qaryağdı Şuşada 1914-cü il iyulun 17-də dünyaya gəlib. Əmisi Cabbar kimi, atası Məhərrəm in də gözəl səsi olub. Buna görə onu Bülbül çağırıblar. Amma Məhərrəm ürəyəyatımlı, qeyri-adi səsinin yönəltdiyi yolla getməyib, xanəndəlik etməyib. Ticarətlə məşğul olub. XX əsrin əvvəllərində mənfur ermənilər Şuşaya yenidən qovğa salıblar. Azərbaycanlılara hücum edib, şəhərə divan tutublar. Qaryağdı (indiki Füzuli rayonu) yaşayan qardaşı onları öz yanlarına çağırıb. Məhərrəm ailəsinə Qaryağdı aparıb. Ara sakitləşəndən sonra Şuşaya dönüblər. Məhərrəm sonralar ailəsi ilə Ağcabədiyə köçüb. Orada dükan açıb. Mehribanlıq, rahatlıq içində yaşayıblar. Amma xoş günləri uzun sürməyib...

Qocaman heykəltaraşın yaddaşında kimsəyə bənzəməyən gözəl, çanayaxın bir qadın surəti vardı. Ömrü boyu onu böyük sevgi, sonsuz şəfqətlə, bitib-tükənməz həsrətlə yada salmışdı. Anası Həcər in surəti idi. Həcər necə deyər, bu fani

dünyanın ucundan baxıb qayıtmışdı. O, gənc yaşında iki oğul anası olub. Üçüncüsünə hamilə imiş. Bir gün anasıyla harasa gedib. Yönlü yazıçı İlyas Əfəndiyev in ata evində qonaq olublar. Onlarla ailəvi tanışlıqları, yaxınlıqları var imiş. Elə orada Həcər in ağrısı tutub. Uşaq tələf olub. Həcər də vəfat edib. İki körpə uşaq anasız qalıb. Böyüyünün - Cəlalin beş yaşı var imiş. Uşaqların ikisini də - Cəlali da, Camalı da ana nəvələri himayəsinə götürüb. Dərddə qadın gənc yaşda itirdiyi qızının ətrini nəvələrindən almaq istəyib. Uşaqları da götürüb Şuşaya gedib.

Həyat yoldaşı dünyadan köçəndən sonra uşaqlarından da ayrı düşən Məhərrəm bir neçə il sonra yenidən evlənib. Bir qızı dünyaya gəlib. Uşaq körpə ikən Məhərrəm vəfat edib. O vaxt on bir-on iki yaşlı Cəlal qardaşıyla birlikdə nəvəsi-gildə yaşayırdı.

Vaxt gəlib çatanda Cəlali orta məktəbə göndəriblər. İllər bu minvalla ötüb. Bir də görüblər ki, Cəlalin bütün fikri-zikri şəkil çəkməkdir. Onun əl işləri evdəkiləri əvvəlcə sevindirib, heyranlıqla baxıb, Cəlali öyüblər. Günlər keçdikcə onun rəssam fantaziyaları bitib-tükənməyib.

Rəssamlıq məktəbinin ilk azərbaycanlı müəllimlərindən biri

Cəlal on bir-on iki yaşlarında ikən bir gün Şuşaya gələn əmisi Cabbara da onun çəkdiyi şəkilləri göstəriblər. Qardaşı oğlunun bacarığı Cabbar Qaryağdıoğlunu fərəhləndirib. Cəlali 7-ci sinfi bitirən kimi Bakıya aparıb. 1928-ci ildə o, Əzim Əzimzadə adına Rəssamlıq Məktəbinə daxil olub. Bakıya təzə gəldiyi vaxtlarda bir müddət əmisigildə, sonra İlyas Əfəndiyev in evində qalıb. Məktəbin sonuncu kursunda oxuyanda "Gənc işçi", "Yeni yol" qəzetlərində rəssam işləyib. 1932-ci ildə Rəssamlıq Məktəbini bitirib. O vaxtlar həmin məktəbin müəllimlərinin əksəriyyəti qeyri-millətlərin nümayəndələri idi. On səkkiz yaşlı Cəlal Qaryağdı Əzim Əzimzadə adına Rəssamlıq Məktəbinin ilk azərbaycanlı müəllimlərindən biri olub. Tələbələr in arasında məşhur partizan Mixaylo

kimi tanınacaq Mehdi Hüseynzadə də vardı.

İki il sonra - 1934-cü ildə Cəlal Qaryağdı təhsilini davam etdirmək üçün Tiflisə yollanıb. Rəssamlıq Akademiyasına qəbul olunub. Maddi cəhətdən korluq çəkən bu gənc tələbə həm oxuyub, həm işləyib. Ağır işlərdə çalışıb, qum, sement daşıyıb. Çox əziyyətlə qatlaşsa da, Tiflisdə təhsilini tamamlaya bilmiş. O, üç il oxuduqdan sonra Rəssamlıq Akademiyasını yarımçıq qoyub, Bakıya dönüb.

1941-ci ildə müharibə başlayıb, Cəlali da hərbi xidmətə çağırıblar. Ancaq rəssam olduğunu bilib geri qayıtarıblar.

Oktyabr inqilabının ildönümü münasibətilə müsabiqə elan olunub. Cəlal Qaryağdı çəkdiyi plakatu müsabiqəyə göndərib. Qalib seçilib. Əsərin qiymətinə mükafat da əlavə olunaraq ona verilib. Yaraşıqlı, qaynar təbiətli gənc rəssam üçün bu, göyüdülməz əhval idi. Aldığı pulu səxavətlə sağa-sola xərcləyib.

1950-ci illərin əvvəllərində o vaxtın təbiətiylə desək, proletariyatın dahi rəhbəri Leninin heykəlinin hazırlanması üçün müsabiqə elan olunub. Müsəbiqənin şərtinə görə, əsərlər müəlliflərin adları qeyd olunmadan təqdim edilib. Münsiflərin əksəriyyəti Cəlal Qaryağdı nın hazırladığı heykəlin maketini bəyəyib. Müəllifə yaxşı mükafat verilib.

Uşaqlıq illərinin qayğıkeşləri, himayədarları olan çox sevdiyi nəvəsi və xalası da həmin şöhrətli günlərində heykəltaraşın yanında olublar. Bir-birinin ardınca Bakıya köçüb gələn qohumlarından sonra nəvəsi də Şuşada qalmaq istəməyib. Ona sonralar "Rəssamlar binası"nda ev veriblər.

Gec ailə qurub. İki dəfə evlənib. İkinci həyat yoldaşı Firəngiz Hüseynova ondan iyirmi doqquz yaş kiçik olub. Firəngiz xanım Cəlal Qaryağdı nın tələbəsi idi. O, Rəssamlıq Məktəbini başa vurduqdan sonra Cəlal Qaryağdı da pedaqoji fəaliyyətini bitirib yalnız sənətlə məşğul olmaq qərarını verib. Montin qəsəbəsində tikilən emalatxanalar in biri də ona verilib. İkimərtəbəli, hərəsinin ayrıca həyəti olan emalatxanalarda heykəltaraşların rahat işləməsi və istirahət etməsi üçün şərait yaradılıb. Cəlal Qaryağdı ailəsi ilə ora köçüb.

Son ağrılar...

Məhsuldar heykəltaraş sayılıb. Molla Pənah Vaqif in, Mirzə Ələkbər Sabirin, Nəriman Nərimanovun heykəllərini, Nizami nın "Xosrov və Şirin" əsərinin motivləri əsasında "Fərhad Bisütun dağı yarı" baryefini, Həzi Aslanovun və Natəvanın büstünü və başqa əsərlərini ərsəyə gətirib. Sonralar müsahibim olan həyat yoldaşı, heykəltaraş Firəngiz Hüseynova Cəlal Qaryağdı barədə dedi: "Əslində, emalatxanaya vaxtının az hissəsini sərf edirdi. Sadəcə, sürətlə işləyirdi. Dirijor Niyazi hövsələsiz adamıydı. Emalatxanaya gələn kimi deyirdi, Cəlal, əzizim, tez elə. O, Niyazini naturadan işləmək üçün qırx beş dəqiqə sərf etdi. Həmin portret in İncəsənət Muzeyindədir. Çox məşhur adamları naturadan çəkdi. Fikrət Əmirovu, Qara Qarayevi, Həbi Əlivevi, Hacı Xanməmmədovu... Cəlal əsərin ideyası, bədi həlli üzərində çox düşüncə-düşüncə. O qədər eskizlər edirdi, beynində, kağız üzərində tam formanı tapırdı, sonra işləmək onun üçün asan olurdu".

Bütün əsl sənətkarlar kimi, Cəlal Qaryağdıya da əsərləri çox əziz idi. Sifarişli və ya sifarişsiz onların hər birini ürəkdən, böyük zəhmətlə qatlaşaraq yaratmışdı. Və Cəlal Qaryağdı bir vaxtlar ona böyük uğurlar, şöhrət gətirmiş həmin əsərlərin bəzisinin ölümünü gördü... 1990-cı ildə baş verən siyasi hadisələr sovet hakimiyyətinin dağılması ilə nəticələndi. Bakı şəhərinin baş meydanından Leninin heykəlinin götürülməsinə qərar verildi. Hər bir azərbaycanlı kimi, Cəlal Qaryağdı da qərardan razıydı. Amma düşünürdü ki, bu məsələni başqa cür həll etmək olardı. "Ölü heykəllər" qəbirstanlığı düzəldib, Lenin və başqa bu cür abidələri ora qoymaq olardı.

Sənət taleyinin ən böyük qüvvəsi isə əvvəldən başibəlalı olan Nəriman Nərimanovun heykəli idi. Abidənin açılışına az qalmış Moskva ya məktub göndərib, azərbaycanlıların Bakıda Kirovun heykəlinə hündür heykəl ucaltmaq istədiklərini xəbər vermişdilər. Artıq tuncdan tökülmüş abidənin kiçildilməsi mümkün deyildi. Sovet hökuməti Nərimanovun heykəlinin Kirovdan yüksək olmasına icazə verməyib. Heykəlin kürsüsünün kiçildilməsinə qərar verilib.

Ömrünün son illərində Montindəki emalatxanasından çıxmırdı. Qocalıq ürəyindəki həyat eşqinə toxuna bilmirdi. Yenə cavanlarla dostluq edirdi. Planları çox idi. "Ana" heykəli üzərində işləyirdi. Fərdi sifariş idi. "Bu heykəl bütün analara layiq olmalıdır", - deyirdi. Əsəri hazırlaya-hazırlaya ona bağlandı. "Ana" aparılarda heykəltaraş əməlli-başlı sarsıldı. Çox keçmədi infarkt oldu. Xəstəxanaya düşdü. 2001-ci il yanvarın 1-i, yeni əsr in ilk günüyüdü... Ölüm artıq onunla üzü-üzə dayanmışdı. Cəlal onu mərdliklə, cəsarətlə qarşılayırdı...

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"